

BOŽO JAKOVLJEVIĆ, *IZ PROŠLOSTI HRVATSKOGA
ŠKOLSTVA U ISTRI,*
Račice, 2006.

I.

Istra je oduvijek, kroz mnoga povijesna razdoblja, bila zanimljiv prostor, prostor susreta slavenskog i romanskog življa ili, točnije rečeno, prostor triju etnosa – talijanskog, slovenskog i hrvatskog – u novijoj povijesti posljednja dva stoljeća formiranja nacionalne svijesti. Nesumnjivo je Istra, iako tek od 1943. g., postavši legitimnim hrvatskim političkim korpusom, oduvijek pripadala u najvećoj mjeri hrvatskoj civilizaciji u najširem smislu riječi.

“...štoviše Istra je postala jedan od triju glavnih, a time i općesvjetskih, uporišta glagoljske baštine...”¹ i “...ona je i jedno od tri glavna hrvatska uporišta za održanje hrvatskoga etničkoga identiteta...”²

II.

Knjiga “Iz prošlosti hrvatskoga školstva u Istri” podijeljena je u pet poglavlja.

U prvom poglavlju *Učiteljska društva* autor razmatra društveno političke i ekonomske prilike u Istri, koje su bile posebno nepovoljne za slavensku populaciju, Slovence i Hrvate. Građanski sloj u Istri bio je uglavnom talijanski, a hrvatski i slovenski javlja se tek krajem XIX. st. Počeci organiziranog političkog djelovanja Slovenaca i Hrvata vezuju se za narodne skupštine – tabore, kasnije za izdavačku djelatnost, časopis “Edinost”, a kasnije “Naša sloga”

Neki od glavnih ciljeva istarskog narodnog preporoda bili su: a) borba za ravnopravnost jezika u svim autonomnim tijelima u ondašnjoj pokrajini Istri; b) osnivanje osnovnih viših i visokih slovenskih i hrvatskih škola te c) osnivanje čitaonica i kulturno-prosvjetnih društava.

Sukladno tim ciljevima osnivaju se i učiteljska društva; prvo Slovensko učiteljsko društvo za koparski kotar osnovano je 1882. godine, 1891. osnovano je Učiteljsko društvo kotara Volosko, a 1897. godine osnovano je hrvatsko-slovensko učiteljsko

¹ B. Jakovljević, *Iz prošlosti hrvatskoga školstva u Istri*, akademik Petar Strčić: Proslov, str. 5. Račice, 2006.

² Isto, str. 5.

društvo Narodna prosvjeta. Autor nadalje navodi aktivnosti učiteljskih društava kojima su se borili za rješavanje svojih ne malih problema od školovanja učitelja pa do problema učiteljskih primanja.

Iz dokumentiranog opisa sviju učiteljskih društava u Istri pokazuje se kako su se i Slovenci i Hrvati zajednički borili za svoja prava u ondašnjoj Austro-Ugarskoj Monarhiji i kako nije bilo neke posebne podjele po nacionalnoj liniji, dok je veće razdvajanje bilo na idejnom planu, pa je "istupanjem manjeg dijela članova iz hrvatsko-slovenskog učiteljskog društva Narodna prosvjeta 1911. godine utemeljeno (je) katoličko učiteljsko društvo za Istru Hrvatska škola sa sjedištem u Pazinu."³

Važni podaci za povijest hrvatskoga školstva u Istri navode se u potpoglavlju "Članovi učiteljskih društava", u kojemu je autor naveo popis članova Jugoslaven-skog učiteljskog društva i Učiteljskog društva Volosko-Opatija 1923. godine.

Časopisi za djecu u Istri bili su jedan od pokretača književnosti za djecu, pa B. Jakovljević u kraćem prikazu analizira doprinos sljedećih časopisa školstvu i književnosti za djecu: "Mladi Istranin", koji je počeo izlaziti u Malom Lošinj 1906. godine, a nastavlja izlaziti u Opatiji kao "Mladi Hrvat" do 1914., pod uredništvom Viktora Cara Emina i Rikarda Katalinića Jeretova te časopisa "Naša nada", koji je počeo izlaziti 1921. godine. "U prvom broju 'Zveza slovanskih učiteljskih društav' čitaocze 'Naše nade' obavještava da se nastavlja rad i nastojanja 'Mladog Istranina' te 'Mladog Hrvata', a želja je novog lista zabava, veselje, poučavanja i ulijevanje nade u vlastiti život i život bolji i vredniji za čovjeka. "Naša nada" želi čitatelje naviknuti na čitanje knjiga i novina, bez kojih se ostaje slijep i gluhi i tvrd. "Naša nada" počinje izlaziti u doba kada hrvatska knjiga nema putnica u Istru, u doba kada su nestale hrvatske čitanke i kada nestaju narodne škole."⁴

Iako se to zbivalo pred nepunih stotinjak godina, kada su već bili formirani narodni entiteti, etnosi u Istri, ovakav zajednički nastup protiv talijansko-austrijskog odnarođivanja i zajedničke borbe za nacionalnu, kulturnu i prosvjetnu autonomiju više je znakovit, a može biti primjerom i za današnje međunacionalne odnose Hrvata, Slovenaca, pa i Talijana, bez obzira na promijenjene političke i sve druge okolnosti. Te činjenice, mada nisu u knjizi posebno naglašavane, objašnjavaju i kasniji povijesni slijed događaja u Istri, početke antifašističkog pokreta, partizanski otpor, pa i način života na istarskim prostorima sve do današnjih dana. Bez obzira na tri snažna ključna etnosa u Istri: hrvatski, slovenski i talijanski – opća istarska društvena svijest nikada se nije zavela primitivnim nacionalizmima ili šovinističkim idejama, a za što su zacijelo zaslužni i ondašnji prosvjetni djelatnici.

³ B. Jakovljević, n. dj., str. 36.

⁴ Isto, str. 40.

III.

U poglavlju "Školovanje za učitelje" autor navodi teške prosvjetne prilike u Istri kada nije bilo dovoljno škola i učilišta za učitelje: "Normalnih je škola bilo malo i nije ih bilo dovoljno za obrazovanje učitelja, a u Istri nije bilo niti jedne!"⁵ Taj se nedostatak pokušavao nadomjestiti raznim učiteljskim tečajevima, pa su već 1852. godine u Kopru, Rovinju, Cresu i Lošinj postojale jednogodišnje škole za učitelje.⁶

U Rovinju je 1869. godine otvorena prva učiteljska škola u Istri, a kasnije 1873. godine u Kopru, koja je odigrala značajnu ulogu u školovanju istarskih učitelja. Mada su u toj školi bila ustanovljena tri odjeljenja – talijansko, slovensko i hrvatsko, nastavni je jezik za sve bio njemački za predmete poljodjelstvo, krasopis, sviranje, glazbu, tjelovježbu i pjevanje.

Od značajnih priloga autor prilaže nekoliko prijepisa i faksimila koparskih svjedodžbi hrvatskih učitelja te popis hrvatskih učitelja koji su u Kopru završili učiteljsku školu od 1879. godine pa sve do 1908. godine.

Poseban problem u ono vrijeme bio je školovanje učiteljica. Za njih, kako navodi Jakovljević, ni u prošlom ni početkom ovoga (XX. stoljeća, o. a.) nije bilo hrvatskih škola.

U ženskom liceju u Trstu i Puli nastava se održavala na talijanskome jeziku, a u Gorici na slovenskom. Jedina ženska učiteljska škola na hrvatskom jeziku bila je u dalekom Dubrovniku. Priložen je i pregled broja polaznica, iz školskih izvještaja 1901./2. i 1903./4. šk. god. Preparandije u Dubrovniku u kojoj je bilo i djevojaka iz istarskog područja.

Nakon mnogobrojnih zahtjeva članova "Narodne prosvjete" u Pazinu je prosinca 1912. godine otvorena Ženska učiteljska škola. U prilogu je dan popis polaznica Ženske učiteljske škole do 1919./20. školske godine, a priloženo je i nekoliko fotografija.

Zbog velike potrebe za učiteljima nakon završetka II. svjetskog rata, istarski su učenici pohađali učiteljske škole u Opatiji i Čakovcu. O čakovečkim studentskim danima priložena su autentična sjećanja učitelja Bože Štifanića.

IV. Iz istarskoga partizanskog školstva

U rujnu 1943. godine, nakon kapitulacije Kraljevine Italije, održana je u Pazinu sjednica Narodnooslobodilačkog odbora, poznatijeg kao Istarski sabor, na kojem su

⁵ Isto, str. 42.

⁶ J. Bačić, Povijest učiteljskih škola u Istri, Narodna prosvjeta, 1906., str. 155.

donesene povijesne odluke o sjedinjenju Istre s maticom domovinom Hrvatskom, a već sredinom prosinca 1943. godine u Brgudcu je otvorena prva hrvatska škola, što je bio početak osposobljavanja istarskih učitelja. Kako autor navodi, na tim tečajevima, koji su se održavali i u Gorskom kotaru – Čabru i Brodu na Kupi – pripremljeno je oko 200 učitelja za rad u osnovnim školama. Štifanić nadalje navodi i političke odluke ondašnjih partizanskih organa vlasti o angažmanu istarskih intelektualaca i već gotovih učitelja za organiziranjem pionirskih organizacija, analfabetskih tečajeva opismenjavanja detaljno razvijene strukture školovanja i prosvjećivanja istarske populacije, mada ratne operacije na istarskom prostoru nisu prestajale.

Budući da nije bilo nikakvih knjiga za učenike, u dobro organiziranoj Kastavštini sastavljena je i tiskana u rujnu 1943. g. u 2.000 primjeraka prva partizanska početnica, čemu je posvećeno cijelo jedno potpoglavlje. Sadržaj početnice bio je primjeren vremenu nastanka, ali to nije utjecalo na osnovnu odgojno-edukativnu funkciju početnice, od narodnih basni, zagonetaka, pa sve do hrvatske himne "Lijepa naša domovino" sve se to našlo u prvoj istarskoj hrvatskoj početnici autorice Danice Švalba. No, "Usporedo s početnicom na hrvatskom jeziku radilo se i na koncepciji početnice na talijanskom jeziku, kao rezultat njegovanja bratstva i jedinstva na području Istre i Rijeke."⁷ Koncepciju početnica izradio je talijanski književnik Eros Sequi.

U tekstu se nadalje obrađuju neobjavljene ratne početnice nastale u Bužeštini 1944. godine, a autor spominje i neobjavljenju čitanku istarskog svećenika mons. dr. Bože Milanovića.

V. Povijest nekih istarskih škola

U ovom poglavlju Jakovljević detaljno i dokumentirano navodi povijesne okolnosti u vezi s istarskim školama u Bužeštini, S. Petru u Šumi, Lupoglavu, Grimaldi i Cerovlju.

Svaka je od tih sredina, usprkos vrlo nepovoljnim političkim, ekonomskim, pa i prosvjetnim prilikama, s izuzetnim naporima i vitalnošću, organizirala tečajeve i osnivala škole, shvaćajući potrebu osnovnog obrazovanja za tada, uglavnom, neprosvijećenu seljačku populaciju.

Autor zahvaća i poslijeratno razdoblje ilustrirajući to pedagoškom dokumentacijom, tabelarnim prikazima i fotografijama.

VI. Životopisi nekoliko istaknutih učitelja i učiteljica

U ovom, posljednjem poglavlju navode se samo neki od mnogih zaslužnika za istarsku prosvjetu i očuvanje hrvatske nacionalne svijesti u Istri. Mnogi koju su

⁷ B. Jakovljević, n. dj., str. 82.

djelovali na području Istre nisu bili izravno iz Istre, mada se onda smatralo da prostor Kastavštine i otok Krk potpadaju pod Istru. Od tamo su navedeni Fran Barbalić i Nikola Pajalić iz Baške na Krku, Josip Bačić, Ernest Jelušić, Franjo Jelušić, Ivan Matetić Ronjgov, Kazimir Rade, Vinko Šepić i August Rajčić iz Kastavštine, Antun i Josip Kraljić iz Bogovića na otoku Krku, Albert Linardić s Cresa, a s istarskih prostora životopise su dobili Viktor Car Emin, Vukosava Finderle, Zorka Flego Demarin, Tereza Golmajer, Ando Jakac, Jakov Jakac, Marija Kopitar, Gašo Licul, Josip Sirotić, Josipa Tomac, Martin Ribarić, Jelisava Vivoda, Jakov Vojnić, Marija Antonija Petra Cyrila Zidarić, Vinko Zidarić, Ivo Zlatić, Josip Zlatić, Marko Zlatić, Matko Zlatić i Stjepan Žiža. Svaki od njih, ponaosob, ima velike zasluge za hrvatsku istarsku prosvjetu, a najviše prostora autor je posvetio Hrvatima učitelju sa završenom četverogodišnjom školom Ivanu Žiži (1851. – 1913.). Osim prosvjetnoga rada u njegovoj impresivnoj biografiji autor navodi i njegove velike zasluge za skupljanje narodnog blaga u Žminjštini.

VII. Zaključak

Knjiga mr. sc. Bože Jakovljevića "Iz prošlosti hrvatskoga školstva u Istri" temeljit je i dragocjen dokument o povijesti istarskoga školstva. Na 180 stranica obuhvaćen je period od preporodnih početaka iz druge polovice XIX. stoljeća pa do razdoblja nakon II. svjetskog rata. Knjiga je bogato opremljena faksimilima, prijepisima, dokumentacijom, popisima. Osim bazičnih povijesnih činjenica, autor je cijelu prosvjetnu problematiku smjestio u širi povijesni, politički i ekonomski kontekst onoga vremena, možemo slobodno reći, nemirnoga, ali stvaralački bogatoga istarskog prostora, domovini triju naroda: talijanskoga, slovenskoga i hrvatskoga.

Osim te kvalitete – izvora bogate povijesne prosvjetne građe – knjiga ima još jednu, značajniju kvalitetu, koja se izdiže iznad neutralne povijesne faktografije.

Na prostorima gdje se trebalo boriti za svoj osnovni nacionalni identitet u zajedničkom životu triju nacionalnosti, jezika i kultura, bez obzira na sve objektivne poteškoće, hrvatski i slovenski učitelji, kao prvi prosvjetitelji među neobrazovanim istarskim težačkim pukom, nisu nikada upadali u zamku nacionalnih netrpeljivosti ili mržnji. Pa čak ni talijanski fašizam nije ostavio u narodu Istre snažnije odbojnosti prema talijanskom narodu, jeziku i kulturi u cjelini.

Gledano s današnjih pozicija, taj plemeniti rad nebrojenih učitelja ostavio je pozitivan utjecaj i na današnju svijest stanovništva Istre, što se u ovoj knjizi Bože Jakovljevića, koji ni sam nije bio izvorni Istranin, može iščitavati iz svake stranice i

može biti dobrim temeljem za daljnja istraživanja istarskoga školstva, a posebno temeljem za razumijevanje nacionalne tolerancije, međusobnog poštivanja i uvažavanja svih etnosa koji žive na tim prostorima.

Branko Kukurin